

Budapestre vonatkozó újságcikkek

Szerző: *Halász Gyula*
Cím: *Mégegyszer az utcanevek*

Forrás: *Magyar Nemzet*

kn
(Hely)

1942 I. 23.

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

Osztályozás

Tárgy 725.092.1

Hely

Idő

1942

Személy

Mégegyszer az utcanevek

Amióta a hosszadalmas utcanevekről szóló panaszos írásom megjelent a *Magyar Nemzet*-ben (október 26.), többször felbukkant az abban vitatott kérdés. Olvasóink is hozzászóltak. Legutóbb a december 24-i számban. A cikk írója, „*Quidam*”, helyesli, hogy ne adjunk „idétlen tengeri kigyó”-szerű neveket utcáinknak. A címeiket ő is elítéli, de a keresztnéveket pártul fogja. Szerinte „a magyarban a család- és keresztnév összefüggése sokkal szorosabb, mint akármelyik más nyelven... A népdal is azt mondja, hogy Kossuth *Lajos* azt izente...”

A „szorosabb összefüggés” a magyar család- és keresztnév között ismeretes. De gyakorlatban ez ma már csak az apró emberkére

vonatkozhatik: a Nagy Istvánokra és Kerekes Péterekre. Az ő személyüket (u. n. „személyazonosságukat”) a keresztnév sem határozza meg, mert sok van belőlük, néha ugyanabban a faluban is. Ezért kapnak római számozást a Kovács XVI. Jánosok a rendőrök névjegyzékében.

A Kossuth-nóta *Lajos*a nem sokat nyom a latban. Nem is igazi népdal ez, hanem toborzó dal; a már kész dallamhoz igazodott a szöveg. Többet mond ennél az, hogy magát a nótát *Kossuth-nótaként* emlegetjük, *Lajos* nélkül, mint ahogy *Kossuth apánkat* sem mondja magyar népünk *Lajos* apánnak. (Krüger Stephanus Johannes Paulus is csak röviden: *Krüger apó*.)

Véssük márványba nagyjaink érdemeit

Az igazán *nagy* neveknek nincs szükségük keresztnévre; keresztnév nélkül sem súlyosabbak, mint nélküle. Sőt ellenkezőleg. Irodalmunk, történelmünk nagyjainak nevét már az iskola így rögzíti meg emlékezetünkben: Petőfi, Arany, Vörösmarty, Tompa, Berzsenyi, Kölcsey, Madách, Jókai, Rákóczi, Kossuth, Széchenyi, stb. Ezek a nevek és a többiek, száza-

val, keresztnév nélkül forognak ajkunkon. Arany sem kivétel, noha éppen én voltam az, aki már *Édes anyanyelvünk* című kötetemben (a *Gróffy útott utcák* fejezetben) szövezt, hogy Arany neve mellől *ne* hagyjuk el a *Jánost*, mert az Arany nem csak *Aranyt*, hanem *aranyat* is jelent. Ebben a pontban tehát találkozunk a felfogásunk.

Quidam szerint a *Tisza* név mellé is azért kell hozzáragasztani a *Kál-mán* és *István* nevet, hogy tudjuk, apáról vagy fiúról nevezték-e el a teret és utcát. A *Tisza István* utcaelnevezést én sem hibáztattam, mert együttvéve sem túlságosan hosszú, csak a *gróft* csipném el előle. Ebben megint teljes közöttünk az egyetértés. „Elég annyi, ha elhagyjuk a gróft, bárót, doktort és hasonló titulusokat” — írja *Quidam*. Cikkírónkak ez az észrevétele lényegében igazol engem.

„Hasonló a helyzet — írja — Eötvös Józseffel és Lőránddal, a Teleki, Bethlen, Zichy és más neves családdal.”

Itt már eltér a felfogásunk. Ha két vagy több híres magyar került is ki ugyanabból a nemzetségből, nincs rá szükség, hogy a megkülönböztető keresztnév hozzábiggyesztesével *olvashatatlan* aprózzuk az utcanev betűit. De meg nem is mindig értenék célt ezzel. Az *Andrássy* út nevét hiába nyújtom meg *Andrássy Gyula* útra, akkor sem tudom, idősb vagy ifjabb Gyuláról nevezték-e el.

Annak a meghatározására, hogy *kinek az emléket* hirdeti a név, javasoltam már évekkal ezelőtt — s legutóbb a *Magyar Nemzet*-ben —, hogy „a keresztnév hiábavaló szászoros ismételtetése helyett örökössük meg, de csak egy helyütt, néhány szóban, ki volt, mikor élt” az

a nagy magyar... Illesszünk márványtáblát az első ház falába. Arra rávéhetjük a keresztnévet is, egyebet is. Egy december 28-i újságszámban olvasom, hogy a Lánchíd tervezője és „az építómunkák főigazgatója” nem *Clark Ádám* volt,

hanem *névrokona*, *Clark Tierney William*. Ádámnak a szerepe kisebb volt a Vilmosénál. A cikk írója ezért azt javasolja, nevezzük a teret egyszerűen *Clark-térnek*, de a majdan kiszegzendő emléktáblán örökössük meg „mind a két *Clark* áldásos munkájának eredményét”.

Jól tudom ugyan, hogy a nap nem azért kel föl, mert a kakas kukorékol, mégis jólesik megállapítanom, hogy a *Magyar Nemzet* utcanevekről szóló cikkének megjelenése megelőzte a Közmunkatanács három legújabb elhatározását. Egyik az, hogy a közönség tájékoztatására márványtáblákat szegeztek ki az utcák torkolatában. Már meg is kezdtek ezeknek az emléktábláknak az elhelyezését.

Ugyancsak a közelmúlt napokban olvastuk, hogy a Bálvány-utcából *Teleki Pál*-utca lesz, a Teleki-térből *Teleki László-tér*. Egyik sem kap — reméljük! — grófi címet a névtábláján. Ezt majd az emléktáblákra véssük rá.

Örömmel üdvözljük a Közmunkatanácsnak azt a harmadik döntését is, hogy a háború végéig

most már szünetelni fog a személyekről való utca-elnevezés. Mi is azt kértük, hogy „ne osztogassuk el valamennyi utcánkat és területet *embereknek*... Mérjünk szigorúbb mértékkel” és „hagyjunk valamit a földrajznak is...”

Akaratlanul is engem igazol *Quidam* cikkének az az észrevétele, hogy a Reitter Ferenc- és több más utca lakói maguk sem tudják, *kikről* nevezték el utcájukat. Ime bizonyosság, az apró-cseprő közéleti embereket *keresztnévük sem menti meg a feledéstől*. Cikkírónk példán kívül nekem is van egy adatom erre. Egy tudományos intézetünk igazgatója írja levelében, hogy egy barátja, aki évek óta a budai Kléh István-utcában lakik, nem tudott megfelelni arra a kérdésre, hogy ki volt ez a Kléh István. Pedig — és ez benne az érdekes — a kérdéssel sarokba szorított úr maga annak a híres, régi pénzintézetnek a tisztviselője, amelynek Kléh István elnök-igazgatója volt, mellesleg pedig Budapest díszpolgárává is választották.

A keresztnév tehát egymagában nem segít rajtunk. Az emléktábla majd az ő érdemeivel is megismereti a főváros lakóit: akkor majd megtudjuk azt is, ki volt Reitter Ferenc, Mahr Jenő és Csicsery Lajos. (Utóbbi kettőt a lexikon sem ismeri).

Kegyeleti utcanevek

Cikkírónkat „meghorzongatják” az ilyen utcanevek: Nürnberg-utca, Beszterce-utca, Kovászna-utca. Ezeknek az utcaneveknek történetük van, 1930 elején egyszerre száz új utcát kereszteltek el Budapesten, csupa ilyen -i képző nélküli nevekre: Beregszász-út, Nagyszében-út, Sopron-utca, Zsolna-út, Ógvalla-út, Nagyszombat-utca.

Akkor történt, hogy a Közmunkatanács elnökétől, Rakovszky Ivántól, megtisztelő levelet kaptam: véleményét kért, helyes-e az ilyen névadás, ha *kegyelet* emléket akarunk állítani a határainkon kívül maradt hazai városainknak.

Ugyanakkor levelet kaptam Thirring Gusztávtól. Ő is, akárcsak Quidam, idegenkedéssel fogadta ezeket az újszerű neveket. „Eddig Bécsi-utcát, Kecskeméti-utcát, Soroksári-utat, stb. ismer-

tünk — írta — és nem jutott senkinek sem eszébe, hogy ezeket a jó magyar neveket Bécs-utca-ra, Kecskemét-utca-ra... változtassa”. Ő is észrevette azonban, hogy „az új nevek csak kegyeleti nevek és nincsenek összefüggésben a városok fekvésével”. De akkor — úgy mond — „miért van régóta Ruszti-út, Felyinci-út, Dorozsmai-utca, Villányi-út, Ménesi-út és sok más, helyesen alkotott utcanév?...” Levélét így fejezte be: „Megemlítem még, hogy Berlin is Budapest-strassét, Leipzigerstrassét, stb., Párizs is Avenue de Neuillyt, stb. ír...”

Kinek van igaza? — vetettem fel magamban a kérdést. Hogy másokat meggyőzhessenek, magamat kellett meggyőződnöm előbb, hogy igenis nemcsak helyes, hanem egyedül ez a helyes névalak, ha kegyelet

a forrása az elnevezésnek: Nagyenyed-utca, Nagyvárad-tér stb., i nélkül.

Minden oldaláról meg kell vizsgálnunk a kérdést, elfogulatlanul.

A Váci-út Vácnak visz, a Bécsi-út Bécsnek, a Győri-út Győrnek és így tovább. Ahogyan a pályaudvaron ezt kérdezzük: „Mondja kérem, ez a *fehérvári* vonat?”, ugyanúgy a gépkocsi vezetője ezt kérdi: „ez a *fehérvári* út?” Ezek az utcanevek tehát egytől-egyig jók.

Igen ám, de a mindkét végén el-metszett Aradi-utcán — a Magyar Nemzet szerkesztőségének az utcáján — nemcsak Aradra nem jutunk el, hanem a Városligetbe sem. Miért Aradi-utca ez? A Bécsi-út a bécsi országúthban folytatódik, de az Amerikai-út éppúgy nem visz Mexikóba, mint a Mexikói-út Mexikóba. Ezeket az utcaneveket tehát egyedül a megszokás fogadtatja el velünk.

Megszoktuk, hogy Páris nevét a Párisi-utca örökíti meg Budapesten, akárcsak Budapestet a Budapest-strasse Berlinben és a rue de Budapest Párisban. A német szóalak nem irányadó, mert más a német nyelv, meg a német észjárás és a magyar. A francia *de* szócska a Budapest előtt inkább ellene, mint mellette szól az *i* képző helyességének. Ez birtokviszony: „Budapest utcájának” felel meg. A londoni Oxford Street sem bizonyított semmit, ez épp úgy jelenthet Oxford-utcát, mint Oxfordi-utcát.

Ne tévesszen meg bennünket, ha a helyneves utcanévhez jól illeszkedik az *i* betű. Megszoktuk az *i*-re végződő neveket, ennyi az egész. Az *i* képző rendben is van a maga helyén: debreceni nagyerdő, szegedi egyetem, pozsonyi vár, párisi Eiffel-torony, visegrádi vár, nagyenyedi kollégium, aradi vértanúk.

A vértanúk csakugyan aradiak, a kollégium nagyenyedi, az Eiffel-torony párisi és így tovább. De — kérдем — ostendei-e az Ostendekávéház? Balatoni-e a Balatonkávéház? Egész sereg ilyen elnevezést idézhetnénk: Hungária-szálló (ez sem más, mint Magyarország-szálló, nem pedig magyarországi), Európa-szálló, Britannia-szálló, Lánchidakávéház, Japán-kávéház, Abbazia-kávéház. Ezeket mind így neveztek el, *i* képző nélkül és így van jól. Az Akadémia-utcat senki sem hívja Akadémiai-utcának. A Király-utca sem királyi. A Vilmos császár-utat Vilmos császárról, a Vilma királynő-utat a holland királynőről csakis így nevezhették el. Istenhegyet mondunk, nem Isteni hegyet.

Ha eszébe jutna valakinek a Holdról, a Napról, a Jupiterről nevezni el mondjuk egy csillagvizsgálat, névéhez nem ragasztthatná hozzá az *i* betűt. A Hold-utca bizony csak Hold-utca, nem Holdi utca. (A Holdi — holdbeli — utcák a Holdban vannak — akárcsak a birtokaink.) El tudom képzelni — írtam erről 1930-ban — a Tejút-tejcsarnok r. t.-ot, de a Tejút tejeldének vajmi kevés földi vendége lenne.

A Tátráról elnevezett utca a Táttra-utca nevet viseli, igen helyesen, mert nem a Tátrában van s nem is visz oda elvesztett hegyeink közé. A Csorba-tó tátrai tó. Ha földünk legnagyobb hegységéről mozt neveznénk el, az csak Himalájamozi lehetne; a Himalájai mozik Ázsiában vannak. Kairo-kávéház van Budapesten, kairói kávéházak csak Kairóban vannak.

★

Nyugodjunk tehát belo a kegyeletos új utcanevekbe, ha egyik-másikat szokatlannak is érzi a fülünk. Nyelvi tekintetben kifogástalanok ezek az elnevezések így *i* képző nél-

kül. Első tekintetre olvassuk ro-luk, hogy a csonka ország állított emléket bennük a határontúli magyar városoknak. És örvendezzünk, hogy nagy részük immár hazatért. De a Nagyenyed-utca neve és még néhány más ma is hirdeti, hogy van még mit visszavárnunk. Bár-csak mielőbb ezek is — „elavulná-nak”, mint a Kovászna-utca, Besz-terce-utca, Beregszász-út, Ógyalla-út, meg a többiek.

Halász Gyula